ARCHEOLOGIE
BOUWHISTORIE

Gemeente Midden-Drenthe
Toelichting op de cultuurhistorische beleidsadvieskaart

BAAC-rapport C-24.0353

L.A. TEBBENS
E.A.M. DE BOER

definitief

■ *Colofon*

ISSN: 1873-9350
Auteurs: L.A. Tebbens, E.A.M. de Boer
Cartografie: T. van den Putte, J. van Gestel
Redactie: K. Leijnse

© BAAC, 's-Hertogenbosch (2025)
BAAC aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

■ BAAC – *Archeologie en Bouwhistorie*

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
Tel.: (073) 61 36 219
E-mail: denbosch@baac.nl

Popovstraat 48
8013 RK Zwolle
Tel.: (038) 30 36 650
E-mail: zwolle@baac.nl

Inhoudsopgave

1 Inleiding **3**
1.1 Aanleiding 3
1.2 Wettelijk kader 3
1.3 Visie en beleid 3
1.3.1 Provincie 3
1.3.2 Gemeente 4
1.4 Adviescommissies 6
1.5 Ligging van het gebied 6
1.6 Administratieve gegevens 8

2 Cultuurhistorische waardenkaart **9**

3 Cultuurhistorisch beleid **11**
3.1 Inleiding 11
3.2 Beschermd gebouwd erfgoed (objecten) 11
3.2.1 Rijksmonumenten (bebouwing) 11
3.2.2 Provinciale monumenten 11
3.2.3 Karakteristieke panden 11
3.3 Beschermde gebieden 12
3.3.1 Rijksbeschermd dorpsgezicht 12
3.3.2 Rijksmonumenten (gebieden) 12
3.3.3 Provinciaal beleid cultuurhistorie 13
3.4 Omgevingsplan 13

4 Gemeentelijke cultuurhistorische beleidsadvieskaart **17**
4.1 Inleiding 17
4.2 Waarde cultuurhistorie 1 17
4.3 Waarde cultuurhistorie 2 17
4.4 Bebouwde kom 18

5 Geraadpleegde bronnen **20**

6 Bijlagen **21**
Bijlage 1 kaart 'Waardevolle elementen en gebieden'
Bijlage 2 kaart 'cultuurhistorische gebieden'
Bijlage 3 Cultuurhistorische beleidsadvieskaart

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Gemeenten zijn verplicht om bij ontwikkelingen rekening te houden met zowel het archeologische als het cultuurhistorische erfgoed binnen hun gemeentegrenzen. De gemeente Midden-Drenthe heeft in de periode 2014-2021 daarom door BAAC een cultuurhistorische waardenkaart laten ontwikkelen, opdat er inzicht zou zijn in de voorraad cultuurhistorisch erfgoed in de gemeente. Voor de voorraad archeologisch erfgoed bestond al een archeologische verwachtingskaart[1], die vooral zicht geeft op de ondergrondse, bekende en te verwachten archeologische waarden. Tot de voorraad cultuurhistorisch erfgoed rekenen we de bovengrondse, zichtbare cultuurhistorische waarden. Het gaat dan bijvoorbeeld om essen, beekdalen, veenontginningen, oude karakteristieke bebouwing, houtwallen, bossen en verkaveling, kortom de inrichting van het cultuurlandschap. Door (grootschalige) ruimtelijke ontwikkelingen wordt het voorbestaan van het cultuurhistorische erfgoed bedreigd. Om tijdig rekening te kunnen houden met de cultuurhistorische waarden bij ruimtelijke ontwikkelingen heeft de gemeente Midden-Drenthe onderzoeks- en adviesbureau BAAC opdracht gegeven om op basis van de cultuurhistorische waardenkaart een beleidsadvieskaart te maken. Het onderhavige document vormt de toelichting op deze kaart en geeft een overzicht van het beleid ten aanzien van cultuurhistorie in de gemeente. Het archeologisch beleid wordt niet in dit document toegelicht (apart beleid).

1.2 Wettelijk kader

De omgang met het cultureel erfgoed is geregeld in de Omgevingswet. De wet streeft een goede balans na tussen het benutten en beschermen van de fysieke leefomgeving door middel van een samenhangende aanpak van de fysieke leefomgeving, ruimte voor lokaal maatwerk en betere en snellere besluitvorming. Daarnaast wordt participatie bevorderd, bijvoorbeeld door burgers en ondernemers zo goed mogelijk te betrekken bij de ontwikkeling van de leefomgeving.[2] Het Besluit kwaliteit leefomgeving (Bkl) vormt een onderdeel van de Omgevingswet waarin regels zijn vastgelegd gericht op het beschermen en verbeteren van de kwaliteit van onze leefomgeving. Specifiek in artikel 5.130 zijn richtlijnen voor het behoud van het cultureel erfgoed opgenomen.[3]

Op provinciaal niveau vormt de Provinciale Omgevingsverordening een instrument om het omgevingsbeleid te kunnen voeren. In de POV zijn de cultuurhistorische kenmerken en structuren beschreven (kernkwaliteiten, overgenomen uit de Omgevingsvisie/Cultuurhistorisch Kompas Drenthe) die vanuit beleid van provinciaal belang zijn. Aan elk gebied is een beschermingscategorie toegewezen. Bij het opstellen van een omgevingsplan dient de gemeente rekening te worden gehouden met de aanwezige kwaliteiten.[4]

1.3 Visie en beleid

1.3.1 Provincie

De provincie Drenthe heeft al in 2009 een belangrijke aanzet gegeven voor de inventarisatie van cultuurhistorische waarden door de provinciale nota 'Cultuurhistorisch Kompas: Hoofdstructuur & beleidsvisie' voor de provincie Drenthe uit te brengen.[5] De nota is in 2024 geactualiseerd.[6] Het Cultuurhistorisch Kompas is juridisch verankerd in de Provinciale Omgevingsverordening (POV). In het Cultuurhistorisch Kompas is de provincie in tien gebieden ingedeeld. De indeling is gebaseerd op gemeenschappelijke landschappelijke kenmerken en de ruimtelijk meest dominante tijdsperiode in de geschiedenis van Drenthe. De gemeente Midden-Drenthe valt in vier van de tien gebieden:

- Deelgebied 5 – De Drentse Hoofdvaart;
- Deelgebied 6 – De velden in Centraal Drenthe ;

[1] Tolsma & Marinelli 2012; Van Popta 2025 (actualisatie).
[2] Rijksoverheid 2023.
[3] Wetten Overheid 2026.
[4] Provincie Drenthe 2024.
[5] Provincie Drenthe 2009.
[6] Provincie Drenthe 2024.

- Deelgebied 7 – Mars en Westerstroom;
- Deelgebied 9 - Het Hollandsche Veld en Hoogeveen.

In het Cultuurhistorisch Kompas is per gebied de essentie van het gebied in de vorm van de karakteristiek en de structuur beschreven. Er wordt beschreven welke van de zes perioden van de geschiedenis van Drenthe het meest bepalend is geweest voor de huidige verschijningsvorm en welke andere tijdsperioden hun sporen in het landschap hebben achtergelaten. Tot slot worden de ambities en opgaven voor het gebied beschreven.[7]

In de POV[8] zijn deze gebieden met hun kernkwaliteiten overgenomen. Daarnaast is voor de historische infrastructuur een gebied opgenomen, die ook buiten de grenzen van de deelgebieden doorloopt. De omgevingsplannen dienen rekening te houden met de aanwezige kernkwaliteiten en moeten een beschrijving bevatten van de voorkomende kernkwaliteiten en de wijze waarop met de bescherming van deze kernkwaliteiten is omgegaan. Er zullen vier sturingsniveaus gaan gelden; 'zorgplicht', 'betrekken bij', 'rekening houden met' en 'in acht nemen' (zie paragraaf 3.3.3).

1.3.2 Gemeente

Het beeld dat de gemeentelijke overheid heeft van toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen is beschreven in de Omgevingsvisie 2022.[9] In deze visie heeft de gemeentelijke overheid haar ambitie ten aanzien van de omgang met het landschap en het erfgoed, met alle ruimtelijke kansen en knelpunten, onder woorden gebracht. De omgevingsvisie 2022 voor Midden-Drenthe verwoordt het volgende centrale uitgangspunt voor de cultuurhistorie: "*We zien erfgoed als drager van de kwaliteit van de leefomgeving. We zetten ons daarom in om de cultuurhistorische waarden zoals opgenomen op de cultuurhistorische waardenkaart te behouden en waar mogelijk te versterken.*"[10] Dit uitgangspunt is voor wat betreft cultuurhistorie als volgt uitgewerkt voor de verschillende Midden-Drentse landschapstypen die in de omgevingsvisie 2022 voorbij komen:

- *Smildeger Venen.*

'We willen de identiteit en cultuurhistorische waarden van het veengebied versterken. Zoals het behoud en versterking van het karakteristieke open veenlandschap met rationele verkaveling en veendorpen Bovensmilde, Smilde en Hoogersmilde langs de Drentsche Hoofdvaart. Ook willen we de typerende lintbebouwing met wijken aan de zijkanten langs de Drentse Hoofdvaart met doorzichten naar het achterliggende gebied beleefbaar houden. De prehistorische veenbrug maken we als recreatief punt bereikbaar met een fietspad.'[11]

- *Beken- en essengebied Midden-Drenthe Noord*

'Erfgoed zien we als drager van de kwaliteit van de leefomgeving. Waar mogelijk versterken of herstellen we de cultuurhistorische waarden van de leefomgeving. In het kader van het provinciale project jonge heideontginningen en ruilverkavelingen wordt richting gegeven aan de landschapsplannen als onderlegger van de ruilverkavelingen. In het kader van uitbreidingsplannen hierin kan worden voorzien door vroegtijdig beplanting te situeren om bepaalde 'hoven' te creëren. De herkenbaarheid en ruimtelijke kwaliteit van het landschap zijn essentieel voor recreatie en toerisme. We willen daarom de herkenbaarheid en het karakter van de esdorpen (Hijken, Hooghalen, Zwiggelte en Elp) versterken. We zetten ook in op het versterken van de verschillende landschapstypen, het behoud van de open (onbebouwde) ruimte en het versterken van de karakteristieke es- en beekdal(rand) beplanting. We willen de karakteristiek van het esdorpenlandschap bij Elp, Orvelte, Hijken, Westerbork en Zwiggelte in stand houden en waar mogelijk versterken. Erfgoed in natuurgebieden is een reële kans voor het versterken van het natuurlijke landschap, waarbij natuurinclusieve landbouw ingezet kan worden. Zoeken naar koppelkansen. We zoeken naar mogelijkheden om Orvelte en Kamp Westerbork nog meer op de kaart te zetten (versterken erfgoed en recreatie). De pingoruïnes en Celtic fields zijn als cultuurhistorische waarden interessante kansen voor versterking van onze recreatieve functie.'[12]

- *Beken- en essengebied Midden-Drenthe Zuid*

'We zoeken naar mogelijkheden om de identiteit en cultuurhistorische waarde van het essenlandschap met afwisselend esdorpen, essen, beekdalen, zandgronden en heidevelden te versterken. Ook zoeken we naar mogelijkheden om het karakteristiek beekdallandschap Oude Diep (verder) te herstellen en de karakteristieke structuur van de Broekstreek te

[7] Provincie Drenthe 2024.
[8] Wijziging Omgevingsverordening Drenthe 2025.
[9] Gemeente Midden-Drenthe 2022.
[10] Gemeente Midden-Drenthe 2022, p. 14.
[11] Gemeente Midden-Drenthe 2022, p. 22.
[12] Gemeente Midden-Drenthe 2022, p. 26.

behouden. We zoeken met de betrokken partijen naar koppelkansen om de natuurgebieden te versterken of te herstellen.'[13]

- *Veengebied Nieuw-Balinge – Witteveen*

'We zetten in op het versterken van de identiteit en cultuurhistorische waarde van het veenkoloniale landschap. Behoud en versterking van het karakteristieke open veenlandschap met rationele verkaveling. In natuurgebieden faciliteren we het realiseren van een ecologische verbindingszone tussen het Mantingerzand en boswachterij Gees. Met deze zone willen we ook de recreatieve verbinding leggen tussen de twee gebieden. Zoeken naar koppelkansen.'[14]

- *Beilen*

Voor de kern Beilen is in de Omgevingsvisie 2022 geen specifiek cultuurhistorisch belang benoemd. Cultuurhistorische en archeologische raakvlakken kunnen hier echter wel degelijk van belang zijn: '*Beilen is een esdorp en ligt op een plek waar al heel lang sprake is van menselijke bewoning. De ontsluiting van watergangen zoals de Beilerstroom, de Beilervaart en daarmee de aansluiting op de Drentse hoofdvaart, was erg belangrijk voor de economische ontwikkeling van Beilen.'*[15] Omdat juist in Beilen de groeiende woningbehoefte van de gemeente Midden-Drenthe en nieuwe groenstructuren zijn voorzien, zijn er wellicht koppelkansen voor herstel van historische structuren en voor herbestemming van erfgoed, door deze als inspiratiebron voor toekomstige ontwikkelingen te hanteren.

- *Westerbork*

'Westerbork is als esdorp ontstaan in de vroege Middeleeuwen rondom meerdere essen. De diverse nog herkenbare brinken zoals het Burgemeester Gualthérie van Weezelplein bepalen voor een groot deel het hart van de oude dorpsstructuur.' Wat betreft cultuurhistorie zoekt de gemeente Midden-Drenthe naar '*mogelijkheden om het cultuurhistorische karakter van Westerbork te versterken.'*[16] Die mogelijkheden liggen wellicht bij de inbreidingslocaties voor geplande woningbouw. Het herinneringscentrum Kamp Westerbork valt in de gemeentelijke omgevingsvisie overigens onder het gebied 'Beken- en essengebied-Noord'.

- *Smilde*

Cultuurhistorie is in de Omgevingsvisie 2022 niet specifiek benoemd voor de kern Smilde. Cultuurhistorische en archeologische raakvlakken kunnen hier echter wel degelijk van belang zijn. '*Het dorp Smilde heeft een sterke relatie met de geschiedenis van vervening en het door mensen gemaakte landschap. De oriëntatie van Smilde als een lang lintdorp geeft aan hoe vervlochten de dorpsstructuur is met de geschiedenis en ontginning van dit gebied. Dit geldt ook voor de opbouw van de dorpsstructuur en de mensen die er wonen. Het dorp ligt op het overgangsgebied van veen naar zand en is te typeren als een veen- of kanaaldorp dat gekenmerkt wordt door openheid en een rationele verkavelingsstructuur.'*[17] De mogelijkheden voor versterking van het cultuurhistorische karakter liggen dus bij versterking van de lintdorp-identiteit en de openheid van het landschap, alsmede het herstel of de versterking van historische structuren (zoals de wijken haaks op de Drentse Hoofdvaart) bij geplande inbreidingslocaties. De provincie Drenthe stuurt daar specifiek op met een zone met provinciaal belang van circa 500 m breed die langs de Drentse Hoofdvaart ligt.[18]

Bij de gemeentelijke opgaven voor herbestemmen, inbreiden, herstructureren, het met kwaliteit uitbreiden en het verder ontwikkelen van natuur, toerisme en de leefbaarheid van de kernen wordt ruime aandacht gevraagd voor inpassing van ruimtelijke ontwikkelingen in de bestaande dorpen en het omliggende landschap. Dat impliceert een zorgvuldige omgang met het cultuurhistorische erfgoed. Dat wil overigens niet zeggen dat die ontwikkelingen daardoor onmogelijk worden. De gemeentelijke ambitie is juist om ontwikkelingsrichtingen te stimuleren die aansluiten bij het historische ruimtelijke karakter van (Midden-)Drenthe ('zichtbaar houden en versterken'). Ontwikkelingen waarbij oorspronkelijke landschapskarakteristieken worden genegeerd en aangetast bij de herontwikkeling van een gebied, passen zeker niet bij de gemeentelijke en provinciale ambitie. Een op respectvolle manier herbestemmen van karakteristieke historische bebouwing is een belangrijke voorwaarde voor het duurzaam behoud van cultureel erfgoed. Op vergelijkbare wijze geldt dat ook voor het op respectvolle wijze (her)inrichten en/of (her)ontwikkelen van gebieden.

In het 'omgevingsplan-van-rechtswege' zijn al regels opgenomen voor het behoud en de versterking van cultuurhistorische waarden (zie paragraaf 3.4). In het omgevingsplan worden vergunningsplichtige activiteiten

[13] Gemeente Midden-Drenthe 2022, p. 30.
[14] Gemeente Midden-Drenthe 2022, p. 32.
[15] Gemeente Midden-Drenthe 2022, p. 34.
[16] Gemeente Midden-Drenthe 2022, p. 34.
[17] Gemeente Midden-Drenthe 2022, p. 38.
[18] Provincie Drenthe 2024, p. 155, 157, 159.

aangeduid als omgevingplan activiteit (OPA). Indien de activiteit in strijd is met het omgevingsplan kan de gemeente deze op twee manieren mogelijk maken; via een omgevingsvergunning voor een buitenplanse omgevingsplanactiviteit (BOPA) of een wijziging van het omgevingsplan. De gemeente Midden-Drenthe kiest er in deze overgangsfase van het omgevingsplan voorlopig voor om nieuwe ontwikkelingen mogelijk te maken met een BOPA. Een omgevingsvergunning voor een BOPA is gebaseerd op de aanvraag met een concreet project, terwijl een wijziging van het omgevingsplan meer mogelijkheden biedt voor een flexibele regeling, waarbij meerdere uitwerkingen van (bouw)plannen en activiteiten mogelijk zijn. In een later stadium moet de BOPA nog wel verwerkt worden in het omgevingsplan. Voor binnenplanse vergunningverlening zijn meestal al criteria en planregels opgesteld. Voor buitenplanse activiteiten dient de gemeente te toetsen of de activiteit voldoet aan een evenwichtige toedeling van functies aan locaties (ETFAL), waarbij ook de cultuurhistorische belangen meegewogen.[19]

1.4 Adviescommissies

De Omgevingswet schrijft voor dat het college in bepaalde gevallen advies moet vragen voor zij een vergunning verleent. In sommige gevallen, bijvoorbeeld bij ingrijpende ontwikkelingen aan een rijksmonument, dient (afhankelijk van de ligging binnen of buiten de bebouwde kom) de provincie en/of de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) gevraagd te worden om te adviseren. Daarnaast maakt de gemeente Midden-Drenthe voor advisering over aanvragen voor een omgevingsvergunning momenteel gebruik van de volgende commissies[20]:

- Kwaliteitsteam (KWT);
- Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit, subcommissie uiterlijk van bouwwerken (welstandscommissie);
- Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit, geïntegreerde commissie.

- *Kwaliteitsteam*

Deze gemeentelijke commissie wordt ingezet bij complexe(re) ruimtelijke initiatieven, ontvangen als vooroverleg en/of als aanvraag om omgevingsvergunning. Naast toezicht op ruimtelijk kwaliteit in zijn breedste vorm, gaat het ook om het begeleiden en coachen van aanvragers om tot verdere planuitwerking te komen. Het gemeentelijk Kwaliteitsteam bestaat uit de dorpsbouwmeester-stedenbouwkundige, senior bouwplantoetser, beleidsmedewerker groen (vast agendalid) en op afroep uit overige beleidsmedewerkers, casemanagers en/of projectleiders.

- *Welstandscommissie*

Deze gemeentelijke adviescommissie is een voortzetting van de vroegere onafhankelijke welstandscommisie Midden-Drenthe. De commissie ziet toe op en toetst aan welstand bij aanvragen om omgevingsvergunning en/of bij vooroverleg situaties, waarbij het uiterlijk van de bebouwing verandert en bij nieuwbouw. De commissie bestaat uit de dorpsbouwmeester-stedenbouwkundige (tevens voorzitter), een onafhankelijke rayonarchitect (Libau) en de senior bouwplantoetser (tevens ambtelijk secretaris).

- *Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit, geïntegreerde commissie*

De Adviescommissie Omgevingskwaliteit voor de Monumenten is een onafhankelijke commissie, die bestaat uit specialisten op het gebied van architectuur, stedenbouw en landschap, restauratie, bouwhistorie en cultuurhistorie. De commissie wordt ingezet bij planbegeleiding en welstandstoetsing bij monumenten en het beschermd dorpsgezicht. Desgewenst kan de commissie op verzoek van het college worden ingezet voor advisering wanneer zij dat nodig achten om een goede omgevingskwaliteit te bereiken.

1.5 Ligging van het gebied

De gemeente Midden-Drenthe (zie Afb. 1.1) grenst in het noordwesten aan de gemeente Ooststellingwerf, in het noorden aan de gemeenten Noordenveld en Assen, in het noordoosten aan de gemeente Aa en Hunze, in het zuidoosten aan de gemeente Coevorden, in het zuiden aan de gemeente Hoogeveen en in het westen aan de gemeente Westerveld.

[19] Informatiepunt Leefomgeving 2026, Omgevingsplan.
[20] Verordening Leefomgeving Midden-Drenthe 2024, hoofdstuk VIII en toelichting.

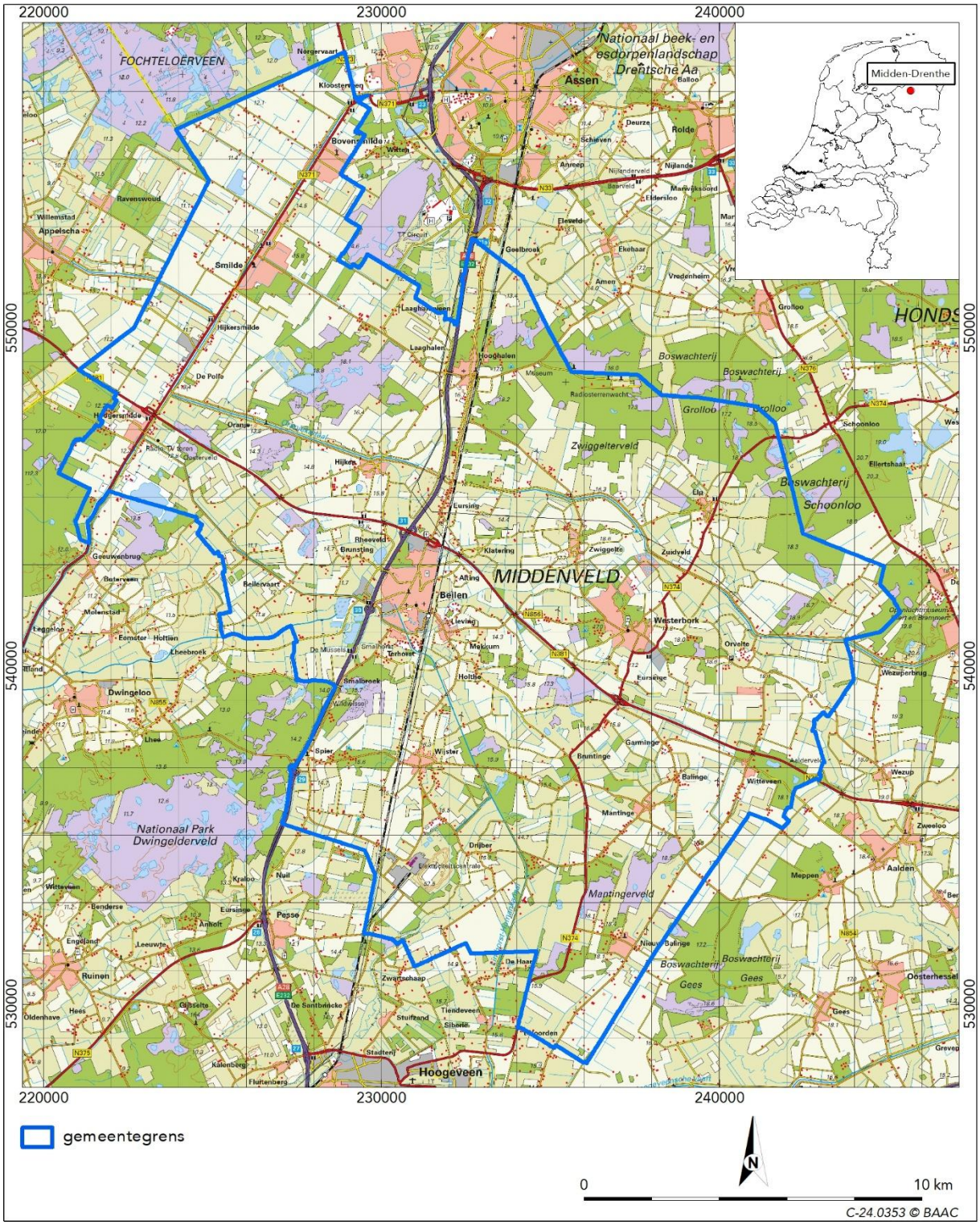

Afb. 1.1 De gemeente Midden-Drenthe op een recente topografische kaart.

1.6 Administratieve gegevens

Tabel 1.1 Locatiegegevens

ruimtelijke informatie	ruimtelijke gegevens
provincie	Drenthe
gemeente	Midden-Drenthe
RD-coördinaten	228.883/558.166 245.393/541.616 236.067/528.202 220.391/545.735
oppervlakte	341,5 km^2

Tabel 1.2 Projectgegevens

projectinformatie	administratieve gegevens
BAAC-projectnummer	C-24.0353
type onderzoek	Cultuurhistorische Beleidsadvieskaart
opdrachtgever	gemeente Midden-Drenthe contactpersoon: mw. T. Engel
projectleider BAAC	mw. E.A.M. de Boer
datum opdracht	27 augustus 2024
versie nummer rapport	2.0 (definitief, 27 maart 2026)
beheer en plaats documentatie	archief BAAC

2 Cultuurhistorische waardenkaart

In opdracht van de gemeente Midden-Drenthe heeft BAAC in de periode 2014-2021 een cultuurhistorische waardenkaart gemaakt voor de gemeente Midden-Drenthe.[21] Daartoe zijn de aanwezige cultuurhistorische elementen en structuren samengebracht in de kaart 'Waardevolle elementen en gebieden'. De kaart brengt de kenmerken en de structuur van het historisch gevormde landschap en de daarin gelegen gebouwen op overzichtelijke manier in beeld, waardoor deze gebruikt kan worden als kennis- en inspiratiebron bij ruimtelijke ontwikkelingen. In bijlage 1 is de kaart, die in 2023 is aangevuld met funerair erfgoed[22], opgenomen. Voor een uitleg over de opbouw van de kaart en de afgebeelde elementen wordt verwezen naar de toelichting op de Cultuurhistorische Waardenkaart en het bijbehorende addendum.[23]

De kaart 'cultuurhistorische deelgebieden' (zie bijlage 2) is een afgeleide van de kaart 'Waardevolle elementen en gebieden'. Op basis van de ruimtelijke en historische samenhang is de gemeente opgedeeld in zes cultuurhistorische landschapstypen (Essen, Beekdalen, Jonge ontginningen, Heide en bos, Smildervenen en De Venen), die vervolgens op basis van hun karakteristiek en de intactheid van de historische structuur verder zijn opgedeeld in cultuurhistorische deelgebieden. Diverse deelgebieden zijn vervolgens op basis van de ruimtelijke en historische samenhang en de afleesbaarheid van de ontstaansgeschiedenis van het gebied aangewezen als attentiegebieden. In deze attentiegebieden is de historische structuur nog (vrijwel) intact aanwezig en herkenbaar.

De aaneengesloten bebouwde gebieden met moderne uitbreidingswijken vallen buiten de cultuurhistorische deelgebieden. De oude structuur van het cultuurlandschap heeft in deze gebieden plaatsgemaakt voor een nieuwe stedenbouwkundige structuur, waarbij plaatselijk ook de samenhang van de oude dorpskern met het omringende landschap grotendeels is verdwenen. De nieuwe stedenbouwkundige inrichting en het bebouwingsbeeld bepalen de cultuurhistorische waarde van deze gebieden. Uiteraard zijn plaatselijk ook nog oudere landschappelijke structuren aanwezig, die ook als zodanig op de kaart 'Waardevolle elementen en gebieden' zijn opgenomen.

Bij het opstellen van de cultuurhistorische waardenkaart is bewust gekozen voor een gebiedsgerichte benadering en niet om afzonderlijke elementen te waarderen. Een landschap bestaat niet alleen uit afzonderlijke elementen die al dan niet behouden moeten blijven. De gaafheid en het samenspel (de ensemblewaarde) van verschillende elementen maken een landschap waardevol, interessant of gewoon visueel aantrekkelijk. Deze manier van omgang met behoud en ontwikkeling van landschappelijke kwaliteit past in een gebiedsgerichte benadering en ontwikkeling van het landschap; het landschap moet niet worden vastgelegd, maar moet haar historische dynamiek ook in de toekomst kunnen behouden. De kaart 'cultuurhistorische deelgebieden' vormt de basis voor de cultuurhistorische beleidsadvieskaart (zie hoofdstuk 4).

Doordat de landschapstypen op een gedetailleerder niveau zijn bepaald en alleen voor de gemeente Midden-Drenthe, komen de gebieden en hun begrenzingen niet één op één overeen met de gebieden van het Cultuurhistorisch Kompas.

[21] De Boer, Tebbens & Visse 2021.
[22] De Boer 2023.
[23] Zie De Boer, Tebbens & Visse 2021 en De Boer 2023.

■ *Wat is cultuurhistorie?*

Wanneer men over cultuurhistorie spreekt, blijkt vaak dat veel onduidelijkheden bestaan over wat hieronder valt. Cultuurhistorie omvat drie vakgebieden; archeologie, bouwhistorie en historische geografie. Archeologie houdt zich voornamelijk bezig met het bodemarchief, waartoe zowel losse vondsten als grondsporen behoren. Tevens bestudeert de archeologie enkele bovengrondse verschijnselen uit de prehistorie en de middeleeuwen, zoals grafheuvels, hunebedden, schansen, dijken, landweren en dergelijke. Bouwhistorie betreft de studie van de bebouwde omgeving, zoals kerken, kastelen, bruggen, sluizen, maar ook tuinen en landgoederen. Historische geografie *"bestudeert de ruimtelijke aspecten van menselijke activiteiten in het verleden… [en] de sporen die vroegere menselijke activiteiten in het landschap hebben achtergelaten"*. Hieronder vallen niet alleen elementen en patronen zoals (water)wegen, dijken, verkavelingspatronen, nederzettingsstructuren, heggen, houtwallen en poelen, maar ook het (historisch) bodemgebruik (akkers, heidevelden en dergelijke).[24] In de praktijk omvat een cultuurhistorische waardenkaart meestal alleen de historisch-geografische en bouwhistorische waarden. De archeologische waarden zijn over het algemeen, zo ook in de gemeente Midden-Drenthe, opgenomen in een aparte archeologische verwachtingskaart.

[24] Renes 1999.

3 Cultuurhistorisch beleid

3.1 Inleiding

In de gemeente Midden-Drenthe zijn diverse panden en gebieden aanwezig die al cultuurhistorische bescherming genieten. Bij het bepalen van het vigerende beleid zal eerst moeten worden bepaald of deze bescherming aanwezig is. Hieronder zal per categorie het beleid worden toegelicht.

3.2 Beschermd gebouwd erfgoed (objecten)

3.2.1 Rijksmonumenten (bebouwing)

Bij alle onderscheiden gevallen adviseert het Kwaliteitsteam en/of Welstandscommissie

Bij het voornemen tot sloop, wijziging of nieuwbouw van gebouwde rijksmonumenten geldt dat:

- de omgevingsvergunning voor de monumenten dient ook te worden beoordeeld door de Commissie Omgevingskwaliteit (naast Kwaliteitsteam en/of Welstandscommissie);
- de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) moet gevraagd worden te adviseren over een ingrijpende activiteit met betrekking tot een gebouwd of aangelegd rijksmonument;
- indien het rijksmonument buiten de bebouwde kom ligt, dient ook de provincie Drenthe in de gelegenheid te worden gesteld te adviseren over ingrijpende rijksmonumentenactiviteiten;
- daarnaast vindt advisering door het Kwaliteitsteam en/of Welstandscommissie plaats.

Ingrijpende activiteiten zijn:

- sloop (geheel afbreken of ingrijpend gedeeltelijk afbreken);
- ingrijpende wijziging met hiermee vergelijkbare gevolgen;
- reconstructie;
- wijziging voor gebruiksverandering met vergelijkbare gevolgen;
- (gedeeltelijke) verplaatsing.

Er dient bovendien te worden voorkomen dat er aantasting van de omgeving van het monument plaatsvindt, die het monument ontsiert of beschadigt.[25]

3.2.2 Provinciale monumenten

Bij het voornemen tot sloop, wijziging of nieuwbouw van provinciale monumenten geldt dat:

- de omgevingsvergunning voor de monumenten dient ook te worden beoordeeld door de Commissie Omgevingskwaliteit (naast Kwaliteitsteam en/of Welstandscommissie);
- de provincie dient te worden gevraagd te adviseren;
- daarnaast vindt advisering door het Kwaliteitsteam en/of Welstandscommissie plaats.

Er dient bovendien te worden voorkomen dat er aantasting van de omgeving van het monument plaatsvindt, die het monument ontsiert of beschadigt.

3.2.3 Karakteristieke panden

In de cultuurhistorische waardenkaart zijn diverse panden aangewezen, die geen rijksmonument of provinciaal monument zijn, maar die vanwege de ouderdom, architectonische schoonheid, de representativiteit voor een bepaalde bouw- of ontginningsperiode en/of de relatie met de lokale geschiedenis (scholen, industrieel erfgoed), bijbehorende panden of landschapseenheden (ensemblewaarde) als karakteristiek mag worden beschouwd voor de gemeente Midden-Drenthe. Voor deze panden geldt dat:

- de omgevingsvergunning dient te worden beoordeeld door het Kwaliteitsteam en bij welstandsaspecten mede door de Welstandscommissie;

[25] RCE 2026, omgevingswet, veelgestelde vragen – rijksmonumenten.

- bij sloop is een omgevingsvergunning noodzakelijk. De vergunning kan slechts worden verleend indien de karakteristieke hoofdvorm niet langer aanwezig is en niet zonder ingrijpende wijzigingen aan het pand kan worden hersteld, de karakteristieke hoofdvorm in redelijkheid niet is te handhaven, en/of het delen van het pand betreft, die op zichzelf niet als karakteristiek zijn aan te merken en door sloop daarvan geen onevenredige aantasting van de karakteristieke hoofdvorm veroorzaken;
- daarnaast vindt advisering door het Kwaliteitsteam en/of Welstandscommissie plaats.

Er zijn ten tijde van het opstellen van dit rapport nog geen nadere eisen ten aanzien de omgeving van het karakteristieke pand.

Voor gewone panden, die niet vallen onder de hierboven genoemde categorieën én die niet liggen in een beschermd stads- of dorpsgezicht, is geen omgevingsvergunning sloop noodzakelijk, maar dient alleen een melding te worden gedaan bij de gemeente.[26]

3.3 Beschermde gebieden

3.3.1 Rijksbeschermd dorpsgezicht

In de gemeente Midden-Drenthe is één rijksbeschermd dorpsgezicht aangewezen, te weten de historische kern van Orvelte. Bij het voornemen tot sloop, wijziging of nieuwbouw in dit gebied geldt dat:

- de omgevingsvergunning voor de monumenten dient te worden beoordeeld door de Commissie Omgevingskwaliteit;[27]
- de RCE geïnformeerd dient te worden. Het is niet verplicht om advies aan de RCE te vragen;
- daarnaast vindt advisering door het Kwaliteitsteam en/of Welstandscommissie plaats.

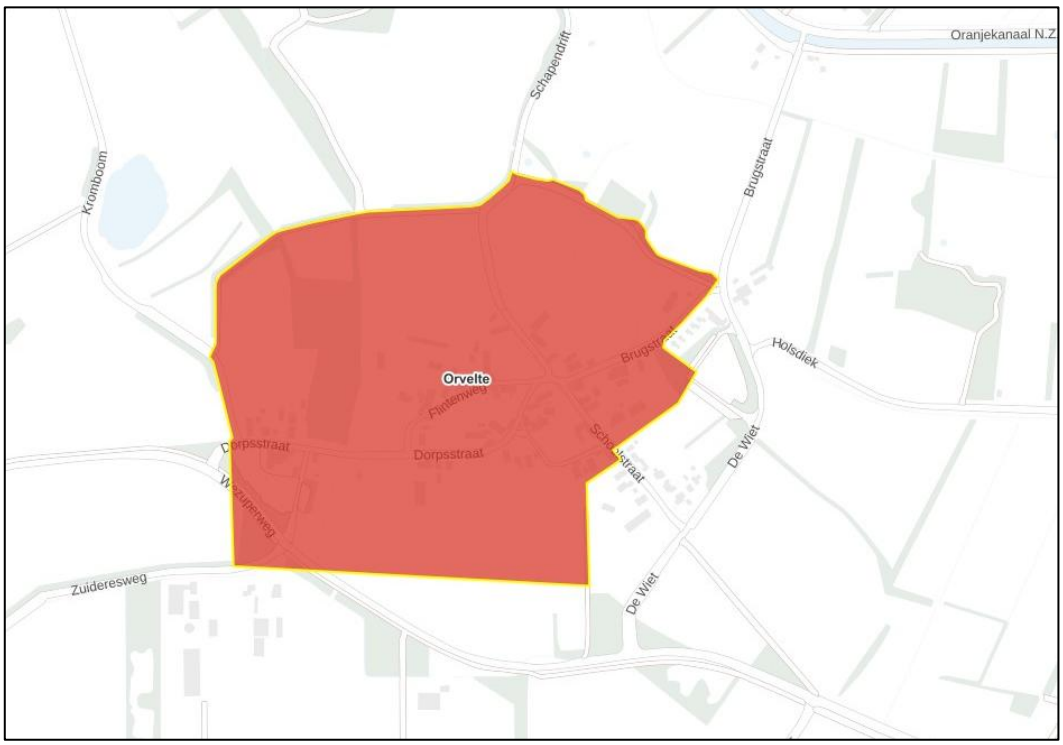

Afb. 3.1 De begrenzing van het beschermde dorpsgezicht Orvelte op de huidige topografie (RCE 2025).

3.3.2 Rijksmonumenten (gebieden)

Onder de rijksmonumenten vallen niet alleen historische gebouwen, maar ook gebieden, zoals archeologische vindplaatsen of door mensen aangelegde groene structuren, zoals parken. Bij het voornemen tot sloop, wijziging of nieuwbouw van deze monumenten geldt dat:

[26] Zie https://www.middendrenthe.nl/, Bouwen en wonen-Gebouw of woning slopen.
[27] Zie Verordening Leefomgeving Midden-Drenthe 2024, hoofdstuk VIII en toelichting.

- de omgevingsvergunning voor de monumenten dient te worden beoordeeld door de Commissie Omgevingskwaliteit;[28]
- de RCE moet gevraagd worden te adviseren over een ingrijpende activiteit met betrekking tot een aangelegd rijksmonument. Bij archeologische rijksmonumenten heeft de minister bovendien het recht van instemming over de activiteit;
- indien het rijksmonument buiten de bebouwde kom ligt, dient ook de provincie Drenthe in de gelegenheid te worden gesteld te adviseren over ingrijpende rijksmonumentenactiviteiten;
- daarnaast vindt advisering door het Kwaliteitsteam en/of Welstandscommissie plaats.

3.3.3 Provinciaal beleid cultuurhistorie

In de nota Cultuurhistorisch Kompas Drenthe wordt richting gegeven aan de omgang met cultuurhistorie. De juridische doorwerking van het Cultuurhistorisch Kompas Drenthe is verankerd in de Provinciale Omgevingsverordening (POV). In de POV zijn cultuurhistorische kenmerken en structuren beschreven die van provinciaal belang zijn. Deze waarden zijn in hun onderlinge samenhang zodanig bijzonder dat de provincie deze willen veiligstellen voor de toekomst. Daarmee overstijgt het beleid grotendeels het niveau van het object. Het gaat dus niet primair om individuele objecten of monumenten binnen de cultuurhistorische hoofdstructuur, maar om de cultuurhistorische identiteit en samenhang binnen gebieden, zones en/of ensembles van bovenlokaal schaalniveau of anders gezegd 'van provinciaal belang'. De tien deelgebieden, zoals die in de Omgevingsvisie en het Cultuurhistorisch Kompas Drenthe zijn beschreven, vormen de basis. Op basis van het Ontwerp POV (2026) zullen er in totaal vier sturingsniveaus gaan gelden. Deze zijn van laag naar hoog:

- 'zorgplicht', in gebieden die geen deel uitmaken van de hoofdstructuur geldt dat de initiatiefnemer aannemelijk moet maken dat de activiteit in overeenstemming is met het belang van het behoud van het cultuurlandschap en dat de initiatiefnemer rekening houdt met cultuurhistorische waarden die mogelijk aanwezig zijn.
- 'betrekken bij', waarbij de initiatiefnemers de verantwoordelijkheid hebben om de cultuurhistorische samenhang van een gebied of de tot de cultuurhistorische hoofdstructuur behorende elementen als inspiratiebron bij de ontwikkelingen te betrekken.
- 'rekening houden met', hieronder vallen gebieden waar de samenhang tussen structuren en elementen of stapeling van verschillende tijdslagen groot is. Initiatiefnemers dienen vroegtijdig in het planproces inzichtelijk te maken op welke wijze zij rekening houden met de cultuurhistorische samenhang en hoe ze deze als randvoorwaarde voor nieuwe plannen benutten.
- 'in acht nemen', hieronder vallen de gebieden waar de cultuurhistorische samenhang zeer groot is en die zeer bijzondere cultuurhistorische elementen omvatten. Ontwikkelingen dienen voort te bouwen op de bestaande cultuurhistorische samenhang waarbij de provincie vanaf het begin betrokken is bij het planvormingsproces.

Bij ruimtelijke ontwikkelingen dient de gemeente de plannen te toetsen aan de karakteristiek, structuren en ambities van het Cultuurhistorisch Kompas en de Provinciale Omgevingsverordening. Het Cultuurhistorisch Kompas Drenthe is in december 2024 vastgesteld en zal juridisch vertaald worden in de Provinciale Omgevingsverordening Drenthe (2026).

De indeling van de cultuurhistorische hoofdstructuur is op provinciaal niveau opgesteld. Dit betekent dat het vaststellen van waardevolle gebieden en de bijbehorende begrenzingen ook op dat schaalniveau heeft plaatsgevonden, waarbij de bovenlokale betekenis en de mate de elementen, structuren en gebieden karakteristiek zijn voor de provincie Drenthe bepalend is geweest. Lokale waardevolle elementen of structuren en karakteristieken hebben er toe geleid dat op gemeentelijk niveau in de cultuurhistorische waardenkaart van de gemeente Midden-Drenthe een andere gebiedsindeling is opgesteld met een daarbij horende waardering.

3.4 Omgevingsplan

Op 1 januari 2024 is de Omgevingswet in werking getreden. De gemeente Midden-Drenthe beschikt nog niet over een definitief omgevingsplan zoals voorzien in de Omgevingswet. Tot die tijd zijn alle bestemmingsplannen samengebracht in een tijdelijk omgevingsplan, een zogenaamd 'omgevingsplan-van-rechtswege'.[29] In het tijdelijk omgevingsplan zijn al regels opgenomen voor het behoud en de versterking van cultuurhistorische waarden. Dit zijn onder andere (geen volledige opsomming):

- in het Veegplan Buitengebied Midden-Drenthe 2022:

[28] Zie Verordening Leefomgeving Midden-Drenthe 2024, hoofdstuk VIII en toelichting.
[29] Informatiepunt Leefomgeving 2024; Omgevingsplan gemeente Midden-Drenthe 2024.

- de voor ‘agrarisch met waarden’ aangewezen gronden zijn bestemd voor het behoud, het herstel en de ontwikkeling van de landschappelijke, natuurlijke, geomorfologische en cultuurhistorische waarden (art. 4.1.m, art. 5.1.h, art. 6.1.a en art. 7.1.i) en het behoud, het herstel en de ontwikkeling van kleine natuur- en landschapselementen (art. 4.1.n, art. 5.1.i, art. 6.1.d en art. 7.1.j);
- de voor ‘Bedrijf-Zandwinning en -opslag’ aangewezen gronden zijn bestemd voor natuur zijnde gericht op het behoud, herstel en ontwikkeling van landschappelijke en natuurlijke waarden van het gebied, zoals plassen, poelen, vennen, houtsingels en bosschages (art. 14.1.f);
- de voor ‘Natuur’ aangewezen gronden zijn bestemd voor het behoud, het herstel en de ontwikkeling van de cultuurhistorische, natuurlijke en de landschappelijke waarden. Specifiek wordt bij cultuurgrond het behoud, het herstel en de ontwikkeling van de landschappelijke waarden, zoals houtwallen, houtsingels en bosschages, nagestreefd (art. 22.1.d);
- ter plaatse van de aanduiding ‘overige zone - es’ geldt dat de landschappelijke, natuurlijke, geomorfologische en cultuurhistorische waarden van de essen dienen te worden hersteld, behouden en ontwikkeld (art. 45.1);
- bovendien is over het algemeen opgenomen dat bij afwijking van de regels een vergunning slechts kan worden verleend indien geen onevenredige afbreuk wordt gedaan aan de natuurlijke en landschappelijke waarden, de geomorfologische en cultuurhistorische waarden.

■ in het bestemmingsplan Drentsche Hoofdvaart 2013:
- de voor 'Agrarisch met waarden -1' aangewezen gronden zijn mede bestemd voor het behoud, het herstel en de ontwikkeling van de landschappelijke, natuurlijke, geomorfologische en cultuurhistorische waarden van het jonge veld- en veenontginningenlandschap en in het bijzonder het open karakter van dit landschap (art. 3.1.l);
- bovendien is opgenomen dat een vergunning alleen kan worden verleend indien vaststaat dat er geen onevenredige afbreuk aan de archeologische en/of cultuurhistorische waarden wordt gedaan, dan wel dat afdoende maatregelen zijn getroffen tot behoud of bescherming van die waarden.
- Burgemeester en wethouders kunnen met het oog op het voorkomen van een onevenredige aantasting van de cultuurhistorische waarden nadere eisen stellen aan de plaats en de afmetingen van bebouwing, onder andere ten behoeve van een goed landschappelijke inpassing en het zicht op de karakteristieke en monumentale bouwwerken ter plaatse van de aanduiding ‘karakteristiek’ (art 26.3).

■ in het bestemmingsplan Orvelte 2015:
- de voor ‘Agrarisch met waarden - Landschappelijke waarden' aangewezen gronden zijn bestemd voor cultuurgrond met landschappelijke en natuurlijke waarden, waarbij het behoud van de cultuurhistorische, ruimtelijke en archeologische waarden van het beschermd dorpsgezicht wordt nagestreefd (art. 11.1).
- Burgemeester en wethouders kunnen mits geen onevenredige afbreuk wordt gedaan aan de landschappelijke en cultuurhistorische waarden, de gebruiksmogelijkheden van de aangrenzende gronden en het karakter van het beschermde dorpsgezicht als omschreven in de bij de regels behorende bijlage 1, het plan wijzigen (art. 25).

■ in het bestemmingsplan Nieuw Balinge 2013:
- de voor 'Agrarisch met waarden' aangewezen gronden zijn bestemd voor het behoud, het herstel en de ontwikkeling van de landschappelijke, natuurlijke, geomorfologische en cultuurhistorische waarden (art. 5.1.b).

■ in het bestemmingsplan De Broekstreek 2013:
- de voor 'natuur' aangewezen gronden zijn bestemd voor het behoud, het herstel en de ontwikkeling van de cultuurhistorische, natuurlijke en de landschappelijke waarden (art. 8.1.c);
- Burgemeester en wethouders kunnen het plan wijzigen in die zin dat ter plaatse van de aanduiding 'wro-zone – wijzigingsgebied 6’ het naastgelegen agrarisch bouwvlak wordt vergroot, met dien verstande dat is aangetoond dat geen onevenredige afbreuk wordt gedaan aan de natuurlijke en landschappelijke waarden, de geomorfologische, cultuurhistorische en archeologische waarden (art. 19.f.2).

■ in het bestemmingsplan Elp 2009:
- de voor 'agrarisch met waarden’ aangewezen gronden zijn bestemd voor de bescherming van de landschappelijke waarden van de door beplante perceelsscheidingen gevormde verkaveling en de schaal (art. 3.1.g) en het behoud en de versterking van het landschappelijk karakter van het dorp zoals dat is weergeven op de bijlagekaart 'groene contouren en zichtlijnen' en op individuele kavels wordt gekenmerkt door grasbermen en greppels langs de weg, de aanwezigheid en aanplant van grote inheemse bomen en de afscherming van kavels aan de zij- en achterzijde met inheemse hagen zoals meidoorn en beuk (art.3.1.i).

■ in het bestemmingsplan Westerbork 2013:
- de voor 'Agrarisch met waarden' aangewezen gronden zijn bestemd voor agrarische cultuurgrond met dien verstande dat de landschappelijke waarden van de door beplante perceelsscheidingen gevormde verkaveling en de schaal worden beschermd (art. 3.1.i);

- de vergunning kan slechts worden verleend indien geen onevenredige afbreuk wordt gedaan aan de natuurlijke, landschappelijke en cultuurhistorische waarden en de gebruiksmogelijkheden van de aangrenzende gronden (art. 19.3.c, 26.4.c, 27.4.c, 28.4.c); d
- Burgemeester en wethouders kunnen met het oog op het voorkomen van een onevenredige aantasting van de cultuurhistorische waarden nadere eisen stellen aan de plaats en de afmetingen van de bebouwing, onder andere ten behoeve van een goede landschappelijke inpassing en het zicht op de karakteristieke en monumentale bouwwerken ter plaatse van de aanduiding 'specifieke bouwaanduiding - karakteristiek 1', 'specifieke bouwaanduiding - karakteristiek 2', 'specifieke bouwaanduiding – molen' en de monumentale bomen ter plaatse van de aanduiding 'monumentale boom' (art. 34.2).

■ in het bestemmingsplan Beilen 2013:

- de voor 'Natuur' aangewezen gronden zijn bestemd voor behoud, herstel en ontwikkeling van cultuurhistorische waarden;
- ter plaatse van de aanduiding 'es' zijn de gronden mede bestemd voor herstel, behoud en ontwikkeling van de landschappelijke, natuurlijke, geomorfologische en cultuurhistorische waarden van essen.[30]

In het omgevingsplan moet de gemeente rekening houden met het belang van het behoud van cultureel erfgoed (zie inzet artikel 5.130). Ter bescherming van het cultureel erfgoed moet de gemeente in het omgevingsplan regels stellen (artikel 5.130, lid 2, Bkl). Bij de eerste wijziging van het omgevingsplan zal hieraan uitvoering worden gegeven.

[30] Geraadpleegd via Omgevingsloket.nl.

- *Besluit kwaliteit leefomgeving (BKl), artikel 5.130 (behoud cultureel erfgoed)*
  1. In een omgevingsplan wordt rekening gehouden met het belang van het behoud van cultureel erfgoed, met inbegrip van bekende of aantoonbaar te verwachten archeologische monumenten.
  2. Met het oog op het belang van het behoud van cultureel erfgoed worden in een omgevingsplan in ieder geval regels gesteld ter bescherming van daarvoor in aanmerking komend cultureel erfgoed, waarbij rekening wordt gehouden met de volgende beginselen:
     a. het voorkomen van ontsiering, beschadiging of sloop van op grond van het omgevingsplan beschermde monumenten en archeologische monumenten;
     b. het voorkomen van verplaatsing van op grond van het omgevingsplan beschermde monumenten of een deel daarvan, tenzij dit dringend is vereist voor het behoud van die monumenten;
     c. het bevorderen van het gebruik van monumenten, zo nodig door wijziging van die monumenten, rekening houdend met de monumentale waarden;
     d. het voorkomen van aantasting van:
        1°. de omgeving van rijksmonumenten, voorbeschermde rijksmonumenten en monumenten die op grond van het omgevingsplan zijn beschermd, voor zover die monumenten door die aantasting worden ontsierd of beschadigd; en
        2°. het karakter van in het omgevingsplan beschermde stads- of dorpsgezichten of beschermde cultuurlandschappen door de sloop van bestaande gebouwen, de bouw van nieuwe gebouwen of andere belangrijke veranderingen; en
     e. het conserveren en in stand houden van archeologische monumenten, bij voorkeur in situ.
  3. In het belang van de archeologische monumentenzorg kunnen in een omgevingsplan ook:
     a. regels worden gesteld over eisen aan onderzoek naar de archeologische waarde van een locatie of aan de wijze van het verrichten van opgravingen of archeologische begeleiding van andere activiteiten die tot bodemverstoring leiden; en
     b. gevallen worden aangewezen waarin kan worden afgezien van onderzoek naar de archeologische waarde van een locatie of het opleggen van plichten met die strekking.
  4. Als in een omgevingsplan regels worden gesteld over het verrichten van archeologisch onderzoek, bepaalt het omgevingsplan dat die regels niet van toepassing zijn op activiteiten met een oppervlakte van minder dan 100 m^2.
  5. In afwijking van het vierde lid kan in een omgevingsplan een andere oppervlakte worden vastgesteld.

4 Gemeentelijke cultuurhistorische beleidsadvieskaart

4.1 Inleiding

Naast de in hoofdstuk 3.4 genoemde regels in het Omgevingsplan is de gemeentelijke cultuurhistorische beleidsadvieskaart van toepassing, zoals in onderstaande waardes is uitgewerkt. Hieronder wordt per categorie van de cultuurhistorische beleidsadvieskaart en ruimtelijke procedure de richtlijn besproken.

Met plangebied wordt het terrein aangeduid waarbinnen de geplande activiteiten plaats zullen vinden.

4.2 Waarde cultuurhistorie 1

Onder de gebieden met 'waarde cultuurhistorie 1' vallen de gebieden die op de cultuurhistorische waardenkaart zijn aangeduid als cultuurhistorische attentiegebieden. Deze gebieden worden gekenmerkt door een grotendeels intacte historische structuur en grote landschappelijke gaafheid in vergelijking met de omringende gebieden en geven daarmee inzicht in de ontwikkelingsgeschiedenis van het (cultuur)landschap. Vanwege de waardevolle cultuurhistorische structuur en karakteristieke ruimtelijke samenhang dienen nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen in deze gebieden gepaard te gaan met extra zorgvuldigheid. Van de initiatiefnemer wordt verwacht dat de cultuurhistorische samenhang als dé drager voor nieuwe plannen wordt gebruikt. Ontwikkelingen dienen voort te bouwen op aanwezige cultuurhistorische waarde en deze zo mogelijk te versterken. Geadviseerd wordt om ideeën voor nieuwe ontwikkelingen al vroeg tijdens het vooroverleg via *casemanagers* voor te leggen aan de Commissie Omgevingskwaliteit van de gemeente Midden-Drenthe en/of provincie Drenthe.

Specifiek gelden de volgende richtlijnen:

- BOPA (buitenplanse omgevingsplanactiviteit) of wijziging omgevingsplan;
  - Bij plangebieden[31] ≥2500 m² dient de initiatiefnemer een cultuurhistorisch onderzoek (zie kader 'Cultuurhistorisch onderzoek') te laten opstellen om de aanwezige cultuurhistorische waarden te inventariseren, het effect van de geplande ingrepen op de aanwezige cultuurhistorische waarden te bepalen en te adviseren hoe de aanwezige cultuurhistorische waarden beter kunnen worden beschermd en zo mogelijk kunnen worden versterkt. Het cultuurhistorisch onderzoek en de cultuurhistorische onderbouwing t.b.v. de BOPA dienen door een erfgoedadviseur van de gemeente Midden-Drenthe te worden beoordeeld;
  - Bij plangebieden <2500 m² is het overleggen van een cultuurhistorisch onderzoek niet verplicht. De initiatiefnemer dient wel aantoonbaar rekening houden met de aanwezige cultuurhistorische waarden. De cultuurhistorische onderbouwing t.b.v. de BOPA dient door een erfgoedadviseur van de gemeente Midden-Drenthe te worden beoordeeld.
    Voor een activiteit die veel invloed heeft op de cultuurhistorische waarden in een gebied kan het college besluiten een cultuurhistorisch onderzoek (zie kader 'Cultuurhistorisch onderzoek') op te vragen.
- OPA (omgevingsplanactiviteit); hiervoor geldt alleen de algemene richtlijn dat rekening gehouden moet worden met het belang van het behoud van cultureel erfgoed. De Commissie Omgevingskwaliteit voor de Welstand beoordeelt de plannen.

4.3 Waarde cultuurhistorie 2

Onder de gebieden met 'waarde cultuurhistorie 2' vallen de gebieden die op de cultuurhistorische waardenkaart niet zijn aangeduid als cultuurhistorische attentiegebieden. Deze gebieden hebben hun eigen cultuurhistorische waarde,

[31] Met een grens van 2500 m² wordt voorkomen dat kleine bouwplannen onnodig op kosten worden gejaagd. Bovendien is de kans klein dat bij dergelijke kleine gebieden cultuurhistorische waarden worden verstoord. Bij grotere plannen, die vaak ook de herinrichting van het perceel omvatten, is de kans reëel.

maar de historische structuur en karakteristiek is in meer of mindere mate aangetast door recente ruimtelijke ontwikkelingen. Van de initiatiefnemer wordt verwacht dat bij ruimtelijke ontwikkelingen rekening wordt gehouden met aanwezige cultuurhistorische waarden.

Specifiek gelden de volgende richtlijnen:

- BOPA (buitenplanse omgevingsplanactiviteit) of wijziging omgevingsplan; het overleggen van een cultuurhistorisch onderzoek is niet verplicht. De initiatiefnemer dient wel aantoonbaar rekening houden met de aanwezige cultuurhistorische waarden. Deze cultuurhistorische onderbouwing t.b.v. de BOPA dient door een erfgoedadviseur van de gemeente Midden-Drenthe te worden beoordeeld.
  Voor een activiteit die veel invloed heeft op de cultuurhistorische waarden in een gebied kan het college besluiten een cultuurhistorisch onderzoek (zie kader 'Cultuurhistorisch onderzoek') op te vragen.
- OPA (omgevingsplanactiviteit); hiervoor geldt alleen de algemene richtlijn dat rekening gehouden moet worden met het belang van het behoud van cultureel erfgoed. De welstandnota is leidend, waarna de Commissie Omgevingskwaliteit voor de Welstand de plannen beoordeelt.

4.4 Bebouwde kom

In moderne uitbreidingswijken van de bewoningskernen heeft de oude structuur van het cultuurlandschap plaatsgemaakt voor een nieuwe stedenbouwkundige structuur, waardoor de samenhang van de oude dorpskern met het omringende landschap vaak grotendeels is verdwenen. De cultuurhistorische karakteristiek van deze uitbreidingswijken wordt nog slechts in ondergeschikte mate door de oude historische structuren bepaald. De nieuwe stedenbouwkundige inrichting en het bebouwingsbeeld bepaalt de cultuurhistorische waarde van deze gebieden. Deze zijn daarom niet opgenomen in de cultuurhistorische waardenkaart van de gemeente, maar aangeduid als 'bebouwde kom'. Deze gebieden hebben wel een cultuurhistorische waarden. Voor deze gebieden gelden de volgende richtlijnen:

- BOPA (buitenplanse omgevingsplanactiviteit) en wijziging omgevingsplan; bij ruimtelijke ingrepen binnen de bebouwde kom die afwijken van het omgevingsplan (BOPA) wordt voor het bouwen altijd, naast welstand ook een stedenbouwkundig advies opgevraagd. De algemene richtlijn geldt dat rekening gehouden moet worden met het belang van het behoud van cultureel erfgoed.
  Voor een activiteit die veel invloed heeft op de cultuurhistorische waarden in een gebied kan het college besluiten een cultuurhistorisch onderzoek (zie kader 'Cultuurhistorisch onderzoek') op te vragen.
- OPA (omgevingsplanactiviteit); hiervoor geldt de algemene richtlijn dat rekening gehouden moet worden met het belang van het behoud van cultureel erfgoed. De Commissie Omgevingskwaliteit voor de Welstand beoordeelt de plannen.

Binnen bestaand stedelijk gebied is advisering door de provincie bij een aanvraag omgevingsvergunning bouwen niet nodig, daarbuiten wel.[32]

[32] Vaststelling Aangewezen buitenplanse omgevingsplanactiviteiten (geraadpleegd via https://lokaleregelgeving.overheid.nl/).

- *Cultuurhistorisch onderzoek*

In een cultuurhistorisch onderzoek worden de aanwezige historisch-geografische en bouwkundige waarden geïnventariseerd. Hieronder vallen historische gebouwen, erven, tuinen, parken, stedenbouwkundige structuren alsmede landschappelijke elementen, gebieden en ruimtelijke patronen, waarin de historische wisselwerking tussen mens en maatschappij enerzijds en de fysieke omgeving anderzijds tot uitdrukking komt.[33] Daarnaast dienen de effecten van de geplande ruimtelijke ingrepen op de aanwezige cultuurhistorische waarden beschreven (ook wel een Cultuurhistorische Effectrapportage of CHER genoemd). Een dergelijke rapportage kan opgesteld worden door advies- en onderzoeksbureaus met een specialisatie op het gebied van erfgoed. Dit onderzoek kan eventueel gecombineerd worden met een archeologisch (bureau)onderzoek en/of een onderzoek naar de aanwezige aardkundige waarden (een zogenaamd AAC-onderzoek).

Het onderzoeksrapport bevat in ieder geval de volgende onderdelen:

- een beschrijving van de ontstaansgeschiedenis van zowel het natuurlijke landschap als het cultuurlandschap;
- een inventarisatie van de (al dan niet reeds bekende) cultuurhistorische waarden in (en direct rond) het plangebied;
- een beschrijving van de geplande ruimtelijke ontwikkelingen en de effecten daarvan op de aanwezige cultuurhistorisch waarden;
- een aanbeveling hoe bij de geplande ruimtelijke ingrepen de cultuurhistorische waarden kunnen worden behouden of zelfs versterkt.

In ieder geval dienen, voor zover van toepassing, de volgende bronnen te worden geraadpleegd:

- Cultuurhistorisch Kompas Drenthe;
- gemeentelijke Cultuurhistorische waardenkaart (CHW);
- Gebiedsgenese Midden-Drenthe (2022);
- landschapsplannen (jaren 1950-1980) voor de naoorlogse landschapsgeschiedenis;
- geologische, geomorfologische, bodem- en /of hoogtekaarten (AHN);
- oude topografische en kadastrale kaarten;
- lokale historische vereniging (Beilen, De Smilde en Westerbork);
- toelichting rijksbeschermd dorpsgezicht, rijksmonument en/of provinciaal monument;
- architectuurhistorische bronnen (bijv. over (boerderij)erven, dorpen in of aangrenzend het onderzoeksgebied.

[33] RCE 2013.

5 Geraadpleegde bronnen

Literatuur

Boer, E.A.M. de, L.A. Tebbens & D.H.J. Visse, 2021: *Cultuurhistorische Waardenkaart Gemeente Midden-Drenthe*, 's-Hertogenbosch (BAAC-project V-14.0099).

Boer, E.A.M. de, 2023: Addendum BAAC-rapport V-14.0099, 's-Hertogenbosch.

Provincie Drenthe, 2009: *Cultuurhistorisch Kompas. Hoofdstructuur & Beleidsvisie*. Provincie Drenthe.

Gemeente Midden-Drenthe, 2022: *Omgevingsvisie Midden-Drenthe 2022*, geraadpleegd via https://omgevingswet.overheid.nl/regels-op-de-kaart.

Popta, Y.T. van, 2025: *Actualisatie van de archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart Gemeente Midden-Drenthe (RAAP-rapport 7409).*

Provincie Drenthe, 2024: *Cultuurhistorisch Kompas. Hoofdstructuur & Beleidsvisie*. Geactualiseerde versie, vastgesteld 18 december 2024. Provincie Drenthe.

RCE, 2013: *Cultuurhistorisch onderzoek in de vormgeving van de ruimtelijke ordening. Aanwijzingen en aanbevelingen.* Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Tolsma, J. & M.G. Marinelli, 2012: *Archeologische verwachtings- en beleidskaart gemeente Midden-Drenthe, Heerenveen* (rapport Oranjewoud, projectnr. 234433).

Geraadpleegde kaarten en websites

Bestemmingsplan Westerbork, vastgesteld 28 maart 2013, https://omgevingswet.overheid.nl/regels-op-de-kaart/, april 2025.

Beschermd dorpsgezicht Orvelte, https://kennis.cultureelerfgoed.nl/index.php/Gezicht/1325, april 2025.

Informatiepunt Leefomgeving, *Rekening houden met cultureel erfgoed in het omgevingsplan*, https://iplo.nl/thema/erfgoed/erfgoed-omgevingsplan/rekening-houden-cultureel-erfgoed-omgevingsplan/, april 2025.

Omgevingsplan gemeente Midden-Drenthe, gepubliceerd 30 oktober 2024, https://omgevingswet.overheid.nl/.

Omgevingsloket, *Regels op de kaart*, https://omgevingswet.overheid.nl/regels-op-de-kaart, 2025.

PDOK, *Publieke Dienstverlening Op de Kaart*, https://www.pdok.nl/, april 2025.

Veegplan Buitengebied Midden-Drenthe 2022, vastgesteld 30 juni 2022, geraadpleegd via https://omgevingswet.overheid.nl/regels-op-de-kaart.

Verordening Leefomgeving Midden-Drenthe 2024, te raadplegen via https://lokaleregelgeving.overheid.nl/CVDR712813/2#nota-toelichting.

Wetten Overheid, https://wetten.overheid.nl, februari 2026.

Wijziging Omgevingsverordening Drenthe, publicatie 20 maart 2025, in: provinciaal blad 2025, 4415, te raadplegen via https://zoek.officielebekendmakingen.nl/prb-2025-4415.html#regeling_cmp_2.

6 Bijlagen

Bijlage 1 Cultuurhistorische bronnenkaart (De Boer, Tebbens & Visse 2021)
Bijlage 2 Cultuurhistorische waardenkaart (De Boer, Tebbens & Visse 2021)
Bijlage 3 Cultuurhistorische beleidsadvieskaart

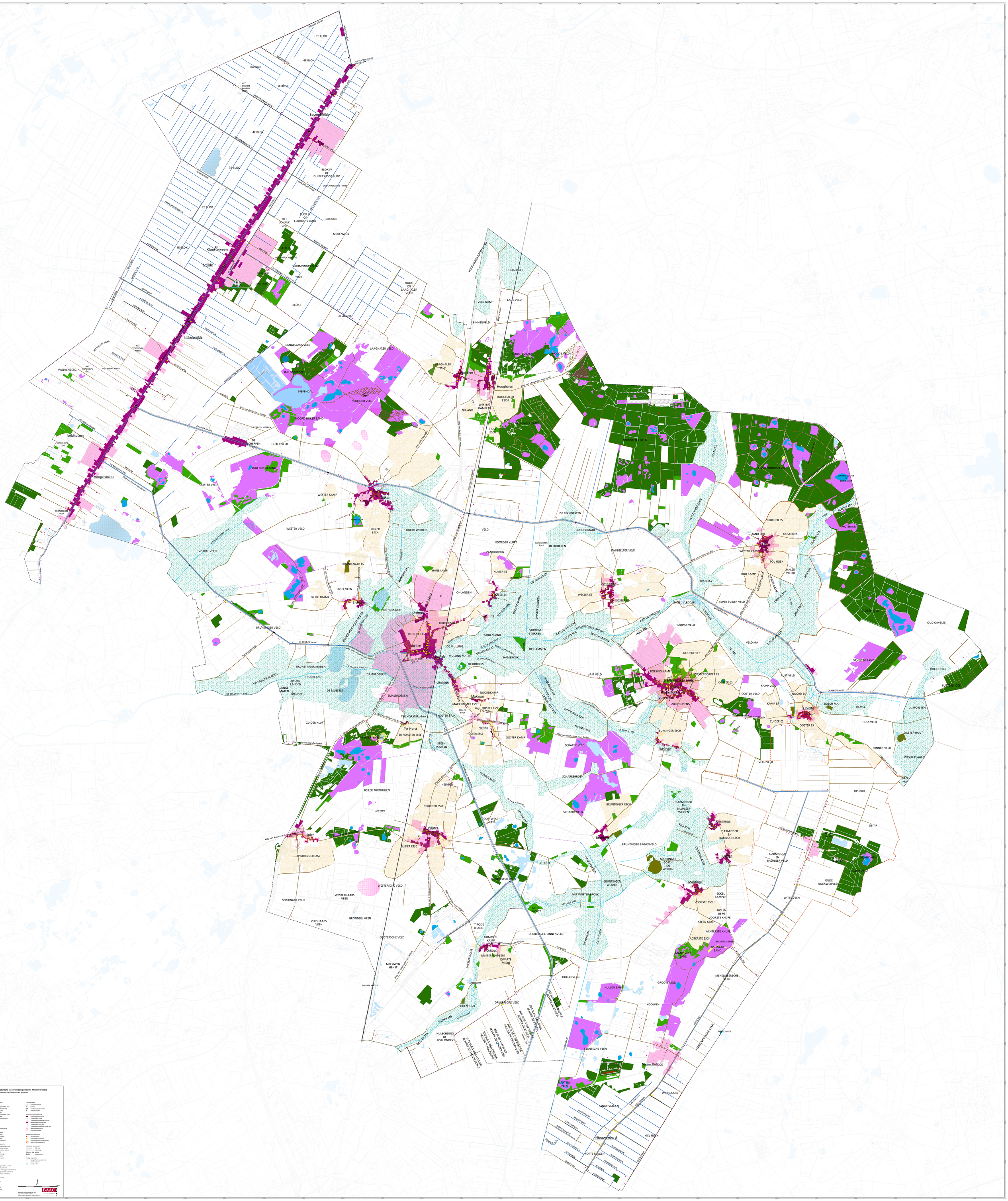
Cultuurhistorische waardenkaart gemeente Midden-Drenthe
Bijlage 1. Waardevolle elementen en gebieden
Legenda
Landbouwhistorisch
weg
rechtgetrokken weg
voormalige weg
spoorbaan
spoorweg
rechtgetrokken kade
spoorbaan
voormalige spoor
Grondgebruik
park
berm
bebouwde kern
bos
hoogtepunt
graftumulus
begraafplaats
oude heide
heidebebossing
bos
oud bosrest
bomenrij/-beplanting
waardevolle bomen
monumentale bomen
zandverstuiving
zandwinning
vlotvisvijver
vlotvisvijver
Waterkeur
beken
rechtgetrokken beken/
gedempt beken/
(al dan niet verguond) waterloop
rechtgetrokken waterloop
voormalige waterloop
sloten
plangebiedgrens
gemeentegrens
grenzen
grenspaal
Brug
Duiker
Sluis
Stuwwal
Kreekdal
Cultuurlandschap
Kamp Westerbork
Kampterrein
monumentaalgebouw/complex
verdedigingswerk
Nederzettingsontwikkeling
Historische kern c1850
Historische kern c1900
bebouwde kern (circa 1900)
Historische kern c1950
bebouwde kern (circa 1960)
bebouwde kern 2000
bebouwde kern 2015
waardevol wateltje
Waardevolle bebouwing
rijksmonument
provincial monument
gemeentelijk monument
beschermd stadsgezicht
Historische topografieën
Hertog Van Cliff, 1575
Schotanus Van Rijnsoever, 1664
Ottens, 1730
Kaart van Drenthe, 1850
Huidige topografie
topografisch-archeologisch
gemeentegrens
stortplaats
BAAC
Cultuurhistorie
Archeologie
Bouwhistorie
Landschap
Stedenbouw
Tuinen en Parken
definitief, vaststelling februari 2021
gewijzigd na zienswijzen
ontwerp-bestemmingsplan gemeente Midden-Drenthe
7E BLOK
6E BLOK
5E BLOK
4E BLOK
3E BLOK
2E BLOK
1E BLOK
Kloosterveen
Smilde
Hijkersmilde
Bovensmilde
BLOK IV OF DUIKERSVOOT BLOK
BLOK III OF EEKHOUTS BLOK
HET JONKER GAT
MOLENWIJK
BLOK II
SUERMONDT BLOK
BLOK I
HOOG EN LAAGHALER VEEN
LANGESLAG VEEN
LAAGHALER VELD
SMILDERVEENS
DIEPENDAL
NOORDER VELD
NOORD HUIKER ZAND
HUIKER VELD
ZUID HUIKER ZAND
WOLVENBERG
Veldhuizen
Hoogersmilde
HOOGHALER GEREEDSCHAP
HOOGHALER
VELD KAMP
LAGE VELD
BINNENVELD
GROOTE ZAND
HOOGE VELD
LAAGHALER ESCH
Hooghalen
HOOGHALER ESCH
NULAND
WESTER KAMPEN
ZWIGGELTER VELD
Huiken
WESTER KAMP
WESTER VELD
HUIKER ESCH
HUIKER WEIDEN
VORREL VEEN
BRUNSENGER ES
KOEL VEEN
DE VELTKAMP
Brunsing
DE HULSINGE
BRUNSINGER VELD
Ursinge
BEILER ESCH
DE BEILER ES
Beilen
DE MULLING
MULLING MATEN
DE BORSELS
GROENLAND
HAMBROEK
DE HAMMEN
Lieving
Makkum
NOORDKAMP
MAKKUMER ESSE
OOSTER ESSE
TER HORSTER MAA
T HOLTER STUK
Ter Horst
TER HORSTER ESSE
Holthe
HOLTER ESSE
OOSTER KAMP
STEEN MAATEN
DE EEKHORSTEN
NOORDMADE
VELD
NOORDER KLUFT
ZANDDUINEN
KLATER ES
ONLANDEN
Sleeuwen
Zwiggelte
WESTER ES
OOSTER ES
ZWIGGELTER VELD
DE BROEKEN
DE TELMADA
WESTER STUKKEN
STROOM STUKKEN
AAN DE STROOM
WESTERBORKES STROOM
WATER MOLEN
SLEETE MA
HOOIMA VELD
HOOI MA
ELPER ZUIDER VELD
GAGEL VLEDDER
SPAN MA
ZAND HOF
POL HOEK
ZUID KAMP
HALEN VELDJE
MEEREN KAMP
DIPPERS MA
REST MA
GREES MA
NOORDER ES
OOSTER ES
WESTER BROEKEN
STROET MA
MOTHAAR
OOSTER MA
OUD ORVELTE
ORVELTER ZAND
KOE HOORN
PUTTERSHOEK
VELD MA
DOORSLAGEN
TIL MA
NOORDER ES
ROESING KAMP
SILVESTERBORKER ES
OOSTER ES
RUST VELD
KAMP VELD
OOSTER VELD
NOORD ES
KAMP ES
ZUID ES
OOSTER ES
BOSCH MA
HEMELT
HULS VELD
OUD HORSTEN
OOSTER HOUT
BINNEN VELD
WIESUP PLAGEN
BAD MA
TIPHOEK
DE TIP
ZUID GORENS
EURSINGER ESCH
Eursinge
VEEN VELD
SCHARRE VELD
SCHARREBROEK
BRUNTINGER ESCH
GARMINGER EN BALINGER WEIDEN
Garminge
GARMINGER EN BALINGER ESCH
BRUNTINGER BINNENVELD
MANTINGER BOSCH EN WEIDEN
Balinge
GARMINGER EN BALINGER VELD
OUDE BOEKWEITVEEN
Mantinge
EKKEL KAMPEN
VOORSTE ESCH
HOLEN BERG
VOORSTE KNIJPE
STEEN KAMP
ACHTERSTE KNIJPE
AGTERSTE ESCH
BALINGER ZAND
BRUNTINGER VEIDEN
HET WIJSTER BROEK
STROOT
OOSTWEST VEEN
Wijster
ZUIDER ESSE
Spier
SPIERRINGER ESSE
WESTERSCHE VELD
WESTERHAARS VEEN
SPIERINGER VELD
ZUIDHAARS VEEN
GRONDSEL VEEN
OOSTERSCHE VELD
MEEUWEN HENST
ZWARTE WATER
T RODE BRAND
KOMMER-KAMP
Drijber
DRUBERSCHE ESSE
ZWARTE KOERT
WESTER GOOR
HARTELOORT
HULZEDINK
DRUBERSCHE VELD
DRUBERSCHE BINNENVELD
HULLENVEIN
HULLEN ZAND
GROOTE VELD
KOOIVEN
MEKELMEERSCHE VEEN
MEKELMEER
T LEENTSCHE VEEN
Nieuw Balinge
MARTENS-PLEK
WINGAARD
LANGE SLAGEN
KIEL HOEK
Nieuwveroord
KORTE SLAGEN
HULSCHDING OF SCHILONDEX
ZUIDER MA
OOSTER MA
HET GOOR DIEP
HET WITTE DIEP
DE HULLEN
DE OPEMAATEN
HAMSTUKKEN
STUKKEN
WEIDE STUKKEN
OOSTER STUKKEN
HAM BROEKEN
HAM VELD
DE RUM SLOOT
HOOGHALER GEREEDSCHAP
Weg van Hooghalen naar Roden
Weg van Beilen naar Roden
Weg van Beilen naar Borger
Weg van Beilen naar Assen
Weg van Beilen naar Ter Apel
Weg van Beilen naar Westerbork
Weg van Beilen naar Hoogersmilde
Weg van Beilen naar Zuidlaren
Weg van Beilen naar Tynaarlo
Weg van Beilen naar Rolde
Weg van Hoogersmilde naar Beilen
Weg van Hoogersmilde naar Zuidlaren
Weg van Hoogersmilde naar Tynaarlo
Weg van Hoogersmilde naar Rolde
Weg van Smilde naar Beilen
Weg van Smilde naar Borger
Weg van Smilde naar Assen
Weg van Smilde naar Ter Apel
Weg van Smilde naar Westerbork
Weg van Smilde naar Hoogersmilde
Weg van Smilde naar Zuidlaren
Weg van Smilde naar Tynaarlo
Weg van Smilde naar Rolde
Weg van Hijkersmilde naar Beilen
Weg van Hijkersmilde naar Borger
Weg van Hijkersmilde naar Assen
Weg van Hijkersmilde naar Ter Apel
Weg van Hijkersmilde naar Westerbork
Weg van Hijkersmilde naar Hoogersmilde
Weg van Hijkersmilde naar Zuidlaren
Weg van Hijkersmilde naar Tynaarlo
Weg van Hijkersmilde naar Rolde
Weg van Hijkersmilde naar Smil

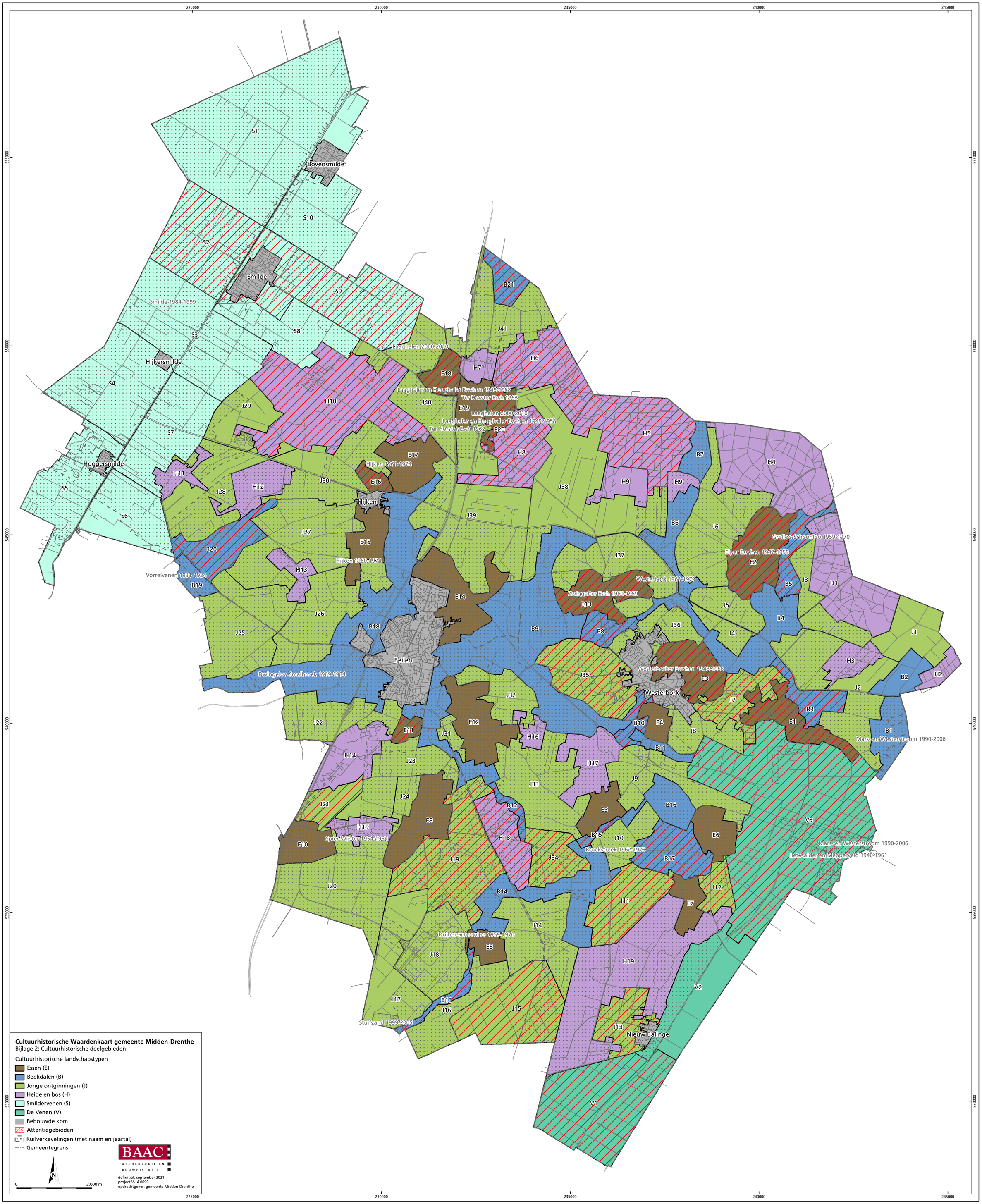

Cultuurhistorische Waardenkaart gemeente Midden-Drenthe
Bijlage 2: Cultuurhistorische deelgebieden

Cultuurhistorische landschapstypen

- Essen (E)
- Beekdalen (B)
- Jonge ontginningen (J)
- Heide en bos (H)
- Smildervenen (S)
- De Venen (V)
- Bebouwde kom
- Attentiegebieden
- Ruilverkavelingen (met naam en jaartal)
- Gemeentegrens

N

0 2.000 m

BAAC
ARCHEOLOGIE EN BOUWHISTORIE

definitief, september 2021
project V-14.0099
opdrachtgever: gemeente Midden-Drenthe

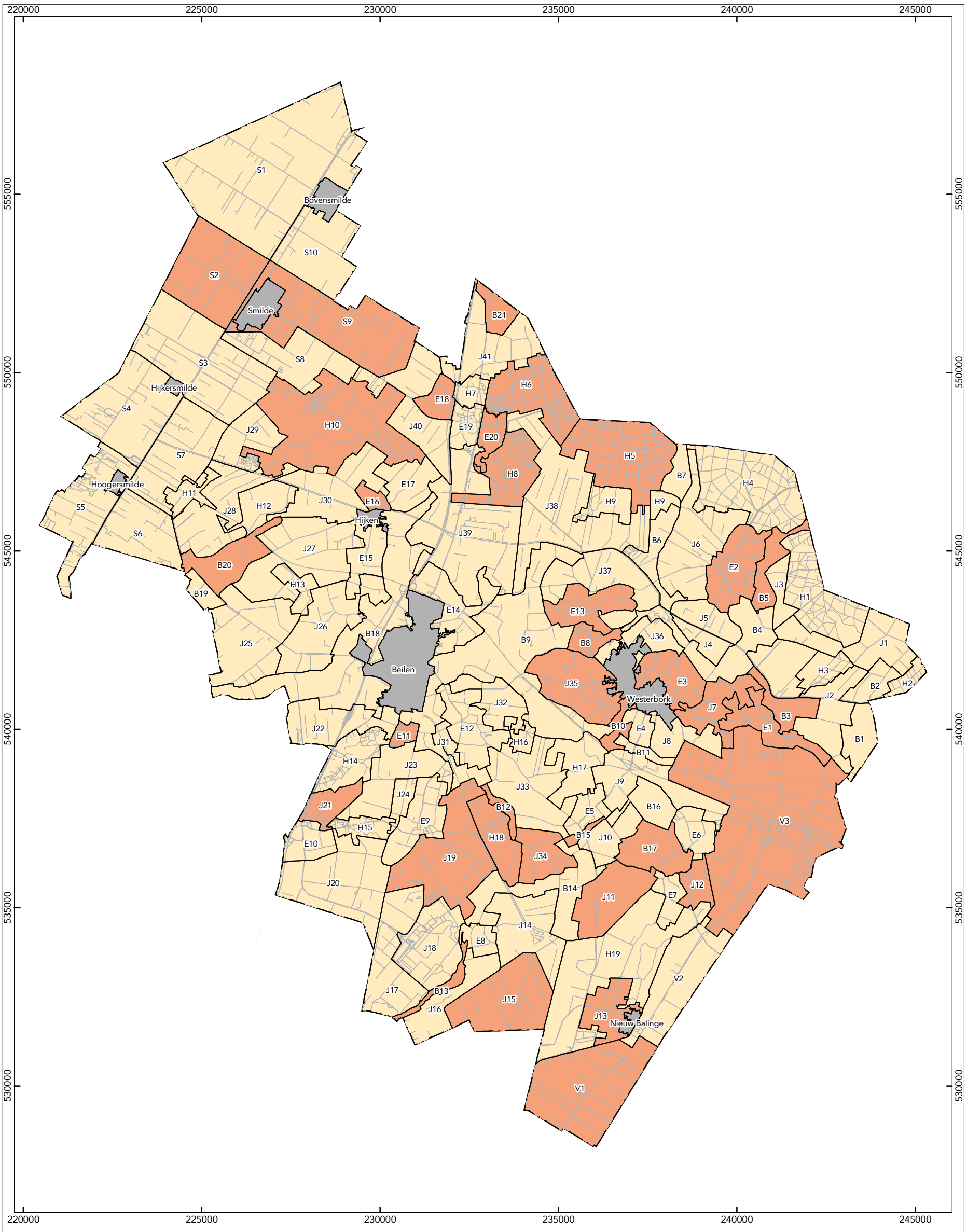

Gemeente Midden-Drenthe

Bijlage 3 Cultuurhistorische beleidadvieskaart

beleidscategorie

- waarde cultuurhistorie 1
- waarde cultuurhistorie 2
- bebouwde kom

- cultuurhistorisch gebied met code
- gemeentegrens
- topografische ondergrond

N

0 — 10 km

C-24.0353 © BAAC